

М. П. Куницький

orcid.org/0000-0003-0715-649X

кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри філософських і політичних наук

Черкаського державного технологічного університету

ДЕМОКРАТИЧНІ ПРАКТИКИ У ЗАХІДНИХ ТА СХІДНИХ ПОЛІТИКАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. Історичний досвід модернізації, що охопила більшість сучасних суспільств до кінця ХХ століття, показав, що підсумки цього процесу в різних країнах суттєво відрізняються один від одного. Як ми вважаємо, справа полягає у системному зв'язку інститутів, форм поведінки та мислення. Фокус аналізу, що враховує системність цього зв'язку, дозволяє багато прояснити у способах поширення демократичних практик, а також зрозуміти об'єктивні підстави відмінностей у їх адаптації у західних та східних політиках. Актуальність обраної теми пояснюється також тим, що процес демократизації характеризується історичною циклічністю. Що диктує необхідність ретроспективності аналізу українського демократичного процесу, вивчення моделей, традицій, тенденцій розвитку демократії як в Україні так і в інших країнах світу, виявлення особливостей перехідних періодів, які супроводжуються не тільки гостротою протиріч і повторюваною нестійкістю, але й інтенсивною динамікою політичного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перехідні шляхи до демократичного розвитку та умови такого переходу, а також питання стійкого демократичного функціонування суспільства аналізувалися Р. Далем, Т. Карозером, а також Д. Растоу, Ф. фон Хайеком, Л. Даймондом, Ф. Шміттером. Разом з тим, аналіз літератури по даній темі проявляє, що не всі аспекти цієї проблеми дослідження в повній мірі і результати вивчення демократичних практик в світі не отримали остаточного однозначного наукового трактування.

Виклад основного матеріалу. Для розгляду демократичних практик у різних типах суспільства актуальним є врахування проблеми «людина в модернізаційному процесі». Перший аспект даної проблеми пов'язаний з тим, що в несучасних або лише частково модернізованих системах людині була гарантована можливість покласти на стабільні, звичні та найчастіше нехитрі ролі та схеми політичної поведінки. Демократизація породжує явище, яке Е. Фромм назвав «втечею від свободи». Сутність його полягає в тому, що при ламанні традиційних структур різко збільшується темп горизонтальних і вертикальних переміщень, «атомізуючи» суспільство, внаслідок чого демократизація позбавляє людей звичної системи орієнтацій, психологічних та організаційних «опор» та «рам» і виникає модель поведінки індивіда, яка веде його серед всіляких станових та інших обмежень, що твердо спрямовує життя людини, робить людину вільною – в сучасному сенсі. Однак одночасно на неї лягає тяжкість відповідальності за рішення щодо її власної долі, а також усієї політики. Спільні дії цих факторів призвели до того, що самотня, розгублена і дезорієнтована людина виявилася неспроможною виносити «віяння свободи». Їй здається, що здобути колишню впевненість у собі і почуття стабільності можна лише, жертвуючи свободою, в обмін на відчуття визначеності, що виникають у жорсткій тоталітарній чи авторитарній системі, що перекладає всю повноту відповідальності за прийняття рішень на лідера чи режим. Значна частина людей, схильна до підпорядкування такій системі, або просто слабка для того, щоб взяти на себе відповідальність за свою долю, або шукає спокою у «суворому комфорті тоталітарної диктатури».

Другий аспект проблеми «людина в модернізаційному процесі» пов'язаний з опором як реакцією людей на нововведення (інновації), що нерідко має місце. Слід зазначити, що далеко ще не всі соціальні інновації безпроблемно приймаються суспільством, або викликають

опір деякі сторони інновацій. Факторами, що впливають на опір змінам, є: специфічні установки та цінності, які, відрізняючись від установки на зміну, можуть заважати прийняттю зміни та навіть блокувати її, а також несумісність змін із існуючою політичною та організаційною культурою. До таких факторів відносять ефект футурофобії, тобто страх перед новим майбутнім.

Обидва розглянуті аспекти характерні сьогодні як для західних, так і для східних суспільств, однак у східних набагато сильніше проявляє себе перший з них і значно сильніший – другий. Політична свідомість у західних демократіях розвиненого типу має більшу стійкість до мінливості середовища проживання і, відповідно, великим динамізмом в адаптації змін і нововведеннях.

На наш погляд, дуже ефективним для аналізу причин відмінностей у демократичних практиках західних та східних політик виступає інструментарій, сформований вченими при розробці поняття «соціальний капітал». Дане поняття було введено у науковий обіг П. Бурдье у статті «Форми капіталу» (1983) і потім розвинене їм позначення соціальних зв'язків, які можуть бути ресурсом отримання вигод. Джерела цієї ідеї, як вважають дослідники, можуть бути знайдені ще у А. де Токвіля, Еге. Дюркгейма та М. Вебера (Бурдье, 1993; Дюркгейм, 1990; Токвіль, 1999). За Бурдье, соціальний капітал є продуктом системи громадського виробництва, матеріальних і тим самим класових практик, засобом досягнення групової солідарності. У такому розумінні соціальний капітал виступає не тільки і не так причиною економічних вигод, як проявом соціально-економічних умов; він є груповим ресурсом і може бути вимірний на індивідуальному рівні. Зв'язки між економічним розвитком суспільства та розміром сукупного соціального капіталу опосередковані політичним устроєм, релігійними традиціями, домінуючими цінностями. Послідовники П. Бурдье використовують переважно якісні, етнографічні та історичні методи оцінки соціального капіталу спільностей.

Іншу концепцію було запропоновано Дж. Коулманом у статті «Соціальний капітал у виробництві людського капіталу». Він доводить, що соціальний капітал, хоч і є суспільним благом, проте створюється вільним і раціонально мислячим індивідом, що діє для досягнення власних вигод. Цей процес взаємодії передбачає наявність соціального договору, набору соціальних норм, комплексу соціальних обмінів і, отже, передбачає певний базовий рівень довіри (Коулман, 2001). Послідовники Дж. Коулмана розглядають соціальний капітал як важливий атрибут сучасного індивіда, що дає йому серйозні переваги у досягненні життєвих цілей, просуванні в кар'єрі, захисті прав та майна, доступі до знань та інформації. Загалом його розцінюють як основу ліберального суспільства, а його економічне значення бачиться в тому, що його наявність та використання зменшує витрати на координацію спільної діяльності, замінюючи контракти, формальні правила та бюрократичні процедури відносинами довіри, засвоєними професійними стандартами, високим рівнем етики спілкування – тими неформальними нормами, які формуються та передаються за допомогою культурних традицій та освіти. Як і інші форми капіталу, соціальний капітал приносить індивіду дивіденди лише у разі його активного використання: обміну, інтеріоризації та екстеріоризації.

Підвищену увагу дослідників до цієї проблематики було привернуто роботами Р. Патнема (зокрема, «Гра в кеглі поодиночці: крах і відродження американської спільноти»), в яких використовувалася трифакторна модель соціального капіталу: норми взаємності, довіра та соціальні мережі. У рамках цього підходу два перші чинники є сутнісно соціально-психологічними атрибутами індивіда (Putnam, 2000). Тому Р. Патнем вимірює соціальний капітал за допомогою індивідуальних індикаторів, таких як інтенсивність і сила контактів, членство в громадських об'єднаннях, електоральна активність, ступінь задоволеності взаєминами, дотримання норм взаємності, відчуття безпеки, довіра до сусідів та соціальних інститутів. У цьому групові чи територіальні показники виводяться у вигляді агрегації індивідуальних.

Застосовуючи зазначений підхід до аналізу економічного розвитку кількох регіонів світу, Р. Патнем показав, що зміна якості соціальних відносин передувала економічному розвитку (ці результати суперечать висновкам П. Бурдье). У дослідженнях динаміки соціального капіталу в США Р. Патнем констатував суттєвий спад суспільної активності в 1970–1980-і роки в електоральній і політичній поведінці громадян, волонтерській участі в програмах неурядо-

вих організацій, участі в добровільних асоціаціях, читанні газет, відвідуванні родини. дозволя. Вважається, що при його високому ступені корисності використовуваний інструментарій вимагає все ж таки критичного доопрацювання, оскільки проведений аналіз практично не враховував ефекту зміни поколінь (діти Великої депресії – діти післявоєнного демографічного стрибка – діти 1980-х), змін в умовах та стилі життя (урбанізація), територіальна мобільність), бурхливого розвитку електронних засобів комунікації та нових форм дозволя (Putnam, 2000).

Незважаючи на вказану критику, індивідуалістичний підхід до вимірювання соціального капіталу використовується в прикладному призначенні, наприклад, він домінує в дослідницькій програмі Світового банку, присвяченій сталому розвитку країн і регіонів, і більшості західних економічних і соціологічних моделей. Індивідуальні індикатори соціального капіталу включаються до опитувальників Всесвітнього опитування цінностей.

Одним із використовуваних індикаторів соціального капіталу є приналежність до груп, наявність контактів. Однак якість та інтенсивність цих контактів найчастіше визначаються факторами, що лежать, за межами теорії соціального капіталу. Крім того, хоча соціальний капітал створюється і підтримується в міжособистісних та міжгрупових відносинах, його не слід плутати просто зі згуртованістю, солідарністю. Адже останні із зазначених якостей формуються як на основі позитивного ставлення індивідів та груп до зовнішнього соціального оточення, так і на негативній основі, коли зовнішні групи розглядаються як ворожі сили. Відповідно, у другому випадку групова етика не носить позитивного змісту, більш того, виправдовується аморальна поведінка стосовно «інших» заради блага «своїх» («подвійна мораль»), внаслідок чого сукупний соціальний капітал зменшується. Зокрема, дії політичних організацій часто передбачають досягнення бажаної мети через зміцнення внутрішньої солідарності за рахунок ескалації ворожості до представників інших партій та об'єднань. Це рівнозначно зниженню рівня демократичності. На особливу увагу при дослідженні впливу соціального капіталу на демократичні практики заслуговують такі серйозні соціальні аномалії як посилення соціальної нерівності та форми соціального виключення, що виникають при певних механізмах розподілу соціального капіталу.

Форми соціального капіталу різноманітні, тому вчені намагаються їх класифікувати. Наведемо одну із класифікацій:

- формальний чи неформальний характер соціального капіталу;
- сильні чи слабкі зв'язки усередині соціального капіталу;
- зовнішня або внутрішня спрямованість соціального капіталу;
- «сполучний» або «наводить мости» соціальний капітал.

Розглянемо коротко зазначені форми.

Розрізнення формального та неформального характеру соціального капіталу ґрунтується на тому, що деякі об'єднання (партії, комітети, профспілки) формально організовані, чітко структуровані, мають правила, обов'язкові для всіх членів, регулярно проводять збори тощо, інші ж (наприклад, дворові волейбольні команди чи групи відвідувачів одного пабу) абсолютно неформальні. Якщо ранні дослідження концентрували увагу лише формальних організаціях, то сучасна наука визнає, що формальні організації та асоціації – лише одна з ефективних структурних форм соціального капіталу, оскільки неформальні об'єднання нерідко бувають ефективнішими у досягненні значних цілей.

Розрізнення сильних і слабких зв'язків усередині соціального капіталу засноване на тому, що в одних структурах соціального капіталу зв'язки дуже тісні (наприклад, у групі працівників одного підприємства, які щодня контактують на роботі, а також разом проводять вихідні), в інших випадках ці зв'язки можуть бути дуже тонкими, майже невидимими (наприклад, між людьми, які періодично зустрічаються в черзі в улюбленому супермаркеті). Міцні зв'язки відрізняються високою частотністю контактів та ступенем їхньої близькості. Іноді слабкі зв'язки виявляються важливішими за сильні, наприклад, при пошуку роботи

Розрізнення зовнішньої та внутрішньої спрямованості соціального капіталу засноване на тому, що діяльність одних груп як суб'єктів соціального капіталу за вільним вибором або за потребою є внутрішньо спрямованою та захищає матеріальні, соціальні чи політичні інтереси своїх членів, у той час як діяльність інших спрямована зовні та пов'язана з суспільним,

благом. Організації першого типу часто створюються, на основі класової, статевої чи етнічної ознак і потім у своїй діяльності покликані зберегти та зміцнити внутрішні зв'язки. Прикладами можуть бути лондонські клуби джентльменів, торгові палати, кредитні спілки емігрантів тощо. До другої категорії належать, наприклад, благодійні організації, такі як Червоний хрест, рух прав людини, екологічні організації.

Розрізнення соціального капіталу, що «зв'язує» і «наводить мости», полягає в наступному: «зв'язуючий» соціальний капітал об'єднує соціальні суб'єкти, які схожі між собою в якомусь аспекті (національність, стать, вік, соціальне становище і т.д.), а «наведення мостів» передбачає діяльність серед соціальних суб'єктів, що різняться між собою. Без взаємодії обох типів соціального капіталу суспільстві не обійтися.

Важливим виміром соціального капіталу виступає ступінь залучення громадян до асоціації на основі їх відносної рівності, відносин взаємної довіри та взаємодії в ім'я спільних цілей. Такі добровільні асоціації можуть створюватися з різними цілями, від рекреаційних і соціальних до релігійних і політичних. Зміни, що стосуються членства громадян в асоціаціях – один із найкращих індикаторів трендів у соціальному капіталі країни. Великобританія та США мають найбільший у світі досвід роботи громадянських асоціацій. Дослідження британськими вченими кількісних показників добровільних асоціацій показали, що одні асоціації збільшили кількість учасників (наприклад, екологічні організації), інші втратили своїх членів (наприклад, традиційні жіночі асоціації). Загалом рівень охоплення британців діяльністю в добровільних об'єднаннях громадян навіть збільшився з урахуванням зростання чисельності населення та підвищення його освітнього рівня.

Діяльність на благо суспільства, волонтерство – інший важливий вимір соціального капіталу. Волонтерська робота включає індивіда у прямий контакт з оточуючими людьми і є важливою формою громадянської залученості. У Великій Британії третина населення щорічно виконує якусь волонтерську роботу, у США приблизно така сама частка залучених до волонтерства громадян.

Згідно з висновками зарубіжних учених, за вказаними вище параметрами рівень соціального капіталу серйозно не змінився у Великій Британії та США, хоча люди, що народилися до 1940 р., поступово поступаються місцем у різних сферах діяльності пізнішим поколінням, які, ймовірно, відрізняються меншим ступенем громадянської активності. Цей процес зміни поколінь, згідно з дослідженням Р. Патмена, дійсно спостерігається, але він закликає при аналізі враховувати водночас і життєві цикли людини, оскільки найвища соціальна активність все ж таки припадає на вік 40–50 років, у той час як у 20–30 років вона знижена.

На наш погляд, для розвинених демократичних суспільств, як це видно на прикладі Великобританії та США, характерним є високий рівень залученості як до різних добровільних громадянських асоціацій, так і до масової благодійної, волонтерської діяльності. При цьому було б невірним вважати, що це досягається лише самоорганізуючими засадами, і не бачити, наскільки активною є підтримка державних, урядових структур, яка надається цим напрямом розвитку соціальних зв'язків. Тобто істотним чинником є вплив урядових інститутів на розвиток соціального капіталу нації.

Усі розглянуті аспекти вважаються важливими змістовними особливостями функціонування демократичних практик у західних політиках.

Розглянувши змістовну специфіку демократичних практик у західній проекції, зупинимося на ключових моментах проблеми «демократія та східні політики».

Так, згідно з політичною концепцією ісламу, дозвіл на здійснення влади дає народ, при цьому ніби зобов'язуючись бути вірним і покірним правлінню влади. Саме правління сприймається як двосторонній договір. Існує думка, що просувається рядом ісламських реформаторів, що ідея народовладдя міститься у самому ісламському вченні. Про це нібито свідчать засади виборності глави громади чи держави.

Як прообраз сучасного парламентаризму наводиться приклад меджліс-і-Шура, дорадчого органу при халіфі, що складався з теологів та законознавців. За шариатом громада зберігає за собою право усунення імператора, якщо той узурпує владу та порушує договір. Проте конкретних способів усунення порушника законів не прописується. Більше того, не слід забу-

вати, що правителі завжди мають реальну можливість, використовуючи державний апарат, армію, поліцію, адміністративні органи, захищати свою владу.

Широкого поширення серед ісламських ідеологів набула ідея ісламської демократії, яка в сучасному варіанті не зводиться до парламентської системи та передбачає наявність сильної влади в особі президента. Так, Мухаммад Абдо писав, що «тільки справедливий диктатор може призвести до Сходу до прогресу... 15 років під таким правителем дозволить мусульманам підготуватися до перших кроків представницького уряду». Побоювання у невідповідності мусульман до парламентської форми правління висловлював свого часу і «батько» Пакистану М. Джинна. Він вважав, що народні маси надто неосвічені й неспроможні брати участь у вирішенні державних справ, а «освічені класи, на яких лежить відповідальність... снідані внутрішніми протиріччями». Виходячи з цього, він вважав, що Пакистану довгий час буде потрібна «справді сильна виконавча влада, яка значною мірою залежить від законодавчої».

Група інтелектуалів із Центру дослідження ісламської єдності сформулювала причини, чезр які західна демократія, на їхню думку, непридатна для арабських країн. На їхню думку, їй властива низка вад, найбільш суттєвими з яких, при застосуванні в країнах Сходу, є: слабкість державної влади; нестача людей, здатних працювати у парламенті; потворна партійність, що веде до роздроблення сил нації; загроза державі з боку профспілок; небезпечний та радикальний дух соціалізму; слабкість парламентаризму та його недоліки: тривалі дебати, архаїчність полеміки, протиставлення приватних інтересів загальним; проникнення елементів корупції у виборчі системи; незрілість громадської думки; неписьменність народу; невідповідність даної системи психології народу та невідповідність останнього до її сприйняття».

Ще одну причину сформулював Р. Макейвер. Він зазначає, що дуже важко здійснити будь-яку форму демократії в країнах, де переважає сільське господарство і поширена бідність, бо закріпачені селяни найбільше стурбовані своєю важкою долею: «Здається, що демократія в низці країн залишається більшою мірою формальною, ніж реальною ... Надзвичайно важко здійснити демократію, якщо серед більшості народу панує політична покірність, а сама ця більшість неосвічена і позбавлена свідомості своєї спільності, насамперед спільності інтересів.

Для переходу до демократії недостатньо, щоб народ мав високий рівень розумового розвитку, оскільки розум стосовно демократії не є адекватною заміною свідомості спільності інтересів. Тим часом саме така свідомість здатна повести народ але шляхи до демократичної влади».

Однак, як ми вважаємо, справа не лише в неписьменності та політичній культурі народів східних країн, а ще й у природі та характері самої правлячої еліти, яка дотримується політичного курсу, успадкованого від минулого, відповідно до традицій одноосібної влади, бюрократії та диктатури. Його виявляють і останні події в країнах арабського світу.

До реальних труднощів, що ускладнюють реалізацію демократичних принципів у східних країнах, можна віднести: непослідовність політики, що проводиться владою; оформлення «кишенькової» демократії, яка стає в руках влади інструментом для придушення опозиції та обмеження свободи політичного та суспільного життя; опора на старий державний апарат, який звикли проводити політику насильства, диктатури, придушення, терору та тиранії.

У країнах, де переважає ісламська релігія, актуальною стає проблема співвіднесеності та поєднання ісламу та демократичного правління.

Вперше термін «ісламське правління (уряд)», «ісламська держава» з'являється в роботах Мухаммеда Рашида Ріди в 40-х роках ХХ століття. При цьому під терміном «ісламське правління» М. Ріда мав на увазі народовладдя та можливість розробки законів людьми, що вважалося неможливим із погляду традиційного ісламу. Розглядаючи ці проблеми, Ріда пішов шляхом свого вчителя Мухаммеда Абдо, який засуджував запозичення іноземних законів та політико-правових інститутів, особливо західних. М. Абдо вважав, що консервативність традиційних богословсько-юридичних поглядів, заснованих на непорушності положень Корану і Сунни, а також незнання витоків шаріату породили уявлення про те, що іслам за своєю природою не може відповідати складним потребам нового життя. Розмірковуючи з цього приводу, М. Ріда дійшов висновку, що, не ставлячи під сумнів необхідність відродження та

збереження шариату, громадянський уряд може виконати свої функції та бути стабільним, розробляючи відповідні закони, які відображають і світські політичні потреби та інтереси. Прихильність Ріда шариату, підхід до нього як до безумовного критерію оцінки тих чи інших законів не завадили йому визнати, що в деяких ситуаціях необхідні закони, встановлені людиною, тим більше що в шариаті вказується на свободу мусульман у питаннях законотворчості, не пов'язаних з областю релігії.

Як свідчить новітня історія, демократична практика у багатьох країнах Сходу не вкоренилася. Державні перевороти, повстання улемів, свідчать про те, що насильство при досягненні влади залишається там в порядку речей, а демократичні за формою процедури (вибори, референдуми тощо) часто виступають лише як прикриття автократичного правління. З погляду ісламського погляду світ; досконалий закон для людського суспільства вже дано в Корані, хадисах та способі життя імамів, на яких вказав Аллах.

Вчені так описують особливості соціальних зв'язків в арабському, афро-азіатському світі: «Справа в тому, що макроструктури (політичні партії, релігійні рухи тощо) будуються навколо серії ендогамних особин, які за допомогою спілок зрощуються в єдину масу, проте не асимілюються останньої. Ось чому іноді виникає враження, що у конфліктній ситуації головне це не вирішення конфлікту, а зміцнення солідарності усередині групи». Асабії, засновані на сімейних зобов'язаннях, спільній власності тощо, є монолітними структурами; однак союзи між ними на основі якоїсь ідеології значною мірою залежать від політичної кон'юнктури та легко розпадаються. Ідеологія, в такий спосіб, вторинна; вона використовується особою для зміцнення своєї влади. Так, наприклад, сталося з ваххабізмом, сприйнятим Саудами, та баасистською ідеологією, яку взяли на озброєння сирійські алавіти («крайні» шіїти) та гікритський клан в Іраку.

Все це свідчить про зовсім іншу якість і структуру соціальних зв'язків, ніж ті, що спостерігаються в західних суспільствах. Відповідно, тут зовсім інакше проявляється та функціонує соціальний капітал.

Висновки. Отже, компаративний аналіз демократичних практик у західних та східних політиках показує, що суть справи полягає у системному зв'язку інститутів та форм поведінки та мислення. Соціальний капітал в якості основи соціальних зв'язків детермінує сучасні політичні практики. Норми взаємності, довіра та соціальні мережі, включеність громадян до добровільних асоціацій, що базуються на періодичному особистому спілкуванні та додатку спільних зусиль, та у волонтерську діяльність лежать в основі демократичних практик у сучасній Європі та в цілому на Заході. При цьому важливим фактором розвитку соціального капіталу нації є вплив урядових структур. Для збереження та розвитку демократичної моделі необхідний перехід від поширеного сучасного демократичного мислення до мислення, орієнтованого майбутнє. У східних суспільствах спостерігаються зовсім інша якість і структура соціальних зв'язків, інакше проявляється та функціонує соціальний капітал, інакше розуміється народовладдя. Ідея демократії на Сході передбачає наявність сильної влади в особі президента, а демократичні формою процедури, як правило, є прикриттям автократичного правління.

Література

- Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: S. Schuster, 2000. 217 p.
- Бурдьє П. Соціологія політики: Sosio-Logos, 1993. 336 с.
- Вебер М. Політика як покликання і професія. Ріпол Класік, 2016. 292 с.
- Дюркгейм Е. Щодо розподілу суспільної праці. Метод соціології, пер. с фр. А. Б. Гофмана: Наука, 1990. С. 575.
- Коулман Д. Капітал соціальний та людський. Суспільні науки та сучасність. 2001. № 3. С. 121-139.
- Токвіль А. Про демократію в Америці. К., 1999. С. 25.

References

- Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: S. Schuster, 2000. 217 p.

- Burd'je P. Sociologija polityky [Sociology of politics] Sosio-Logos, 1993. 336 p.
- Veber M. Polityka jak poklykannja i profesija [Politics as a vocation and profession] Ripol Classic, 2016. 292 p.
- Djurkgejm E. Shhodo rozpodilu suspil'noi' praci. Metod sociologii', Regarding the distribution of social labor. The method of sociology, trans. with Fr. A. B. Hoffmann: Nauka, 1990. С. 575.
- Koulman D. Kapital social'nyj ta ljuds'kyj. Social and human capital. Social sciences and modernity. 2001. No. 3. P. 121-139.
- Tokvil' A. Pro demokratiju v Ameryci About democracy in America. K., 1999. P. 25

Анотація

Куніцький М. П. Демократичні практики у західних та східних політиках: порівняльний аналіз. – Стаття.

На сьогоднішній день на українські демократичні моделі і традиції впливають історичні, національні, економічні, соціальні, культурні особливості та фактори міжнародного характеру. Норми взаємності, довіра та соціальні мережі стимулюють формування добровільних асоціацій громадян, які відповідають наступним умовам: періодичне особисте спілкування, докладання спільних зусиль – це основа демократичних практик в сучасній Європі. Для збереження і розвитку демократичної моделі розвитку в Європі необхідний перехід від розповсюдженого демократичного мислення до мислення, що орієнтується на майбутнє. Ідея демократії на Сході передбачає наявність сильної влади в обличчі президента, а демократичні по формі процедури, як правило, є прикриттям автократичного правління. Основні маркери цивілізаційної специфіки українського політичного процесу пов'язані з особливостями форм влади, моделей політичного управління, політичної культури. В сучасній Україні склалась елітарна модель демократії, дя якої характерні: добровільна передача еліті права керувати політичним процесом; ірраціональна некомпетентність, нестійкість політичних переваг населення, що обмежує його політичну участь тільки виборами; створення політичних та інших інститутів відповідно до цілей, які визначає політична еліта; ідеалізація влади, в умовах відносно високої політичної інфантильності населення, що призводить до посилення авторитарних тенденцій в управлінні суспільством.

Тому в статті на основі компаративного аналізу демократичних практик західних та східних політик доведено, що соціальний капітал як основа соціальних зв'язків визначає сучасні політичні практики в західних та східних політиках. А також обґрунтована необхідність вивчення цивілізаційних особливостей політичного процесу для більш чіткого пізнання кола політичної невизначеності сучасної України.

Ключові слова: демократія, демократичні практики, соціальний капітал, влада, модернізація.

Summary

Kunyt'skyi M. P. Democratic practices in Western and Eastern politics: a comparative analysis. – Article.

Today, Ukrainian democratic models and traditions are influenced by historical, national, economic, social, cultural features and international factors. Norms of reciprocity, trust and social networks stimulate the formation of voluntary associations of citizens that meet the following conditions: periodic personal communication, joint efforts are the basis of democratic practices in modern Europe. In order to preserve and develop the democratic model of development in Europe, a transition from widespread democratic thinking to future-oriented thinking is necessary. The idea of democracy in the East presupposes the presence of strong power in the face of the president, and procedures that are democratic in form are usually a cover for autocratic rule. The main markers of the civilizational specificity of the Ukrainian political process are related to the peculiarities of forms of power, models of political management, and political culture. In modern Ukraine, an elitist model of democracy has developed, which is characterized by: voluntary transfer to the elite of the right to manage the political process; irrational incompetence, instability of the population's political preferences, which limits its political participation only to elections; creation of political and other institutions in accordance with the goals determined by the political elite; idealization of power, in conditions of relatively high political infantility of the population, which leads to the strengthening of authoritarian tendencies in the management of society. Therefore, the article, based on a comparative analysis of the democratic practices of Western and Eastern politicians, proves that social capital as the basis of social relations determines modern political practices in Western and Eastern politics. And there is also a well-founded need to study the civilizational features of the political process for a clearer understanding of the circle of political uncertainty in modern Ukraine.

Key words: democracy, democratic practices, social capital, power, modernization.